

100 lat planowania przestrzennego w Polsce na przykładzie Warszawy Lata 1946–1961

Anna Wieczorek, Magnolia Gorzelak

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy planu krajowego, planów regionalnych oraz planów miejscowych sporządzanych na podstawie dekretu z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju. Najwięcej uwagi poświęcono planom miejscowym, ponieważ to one przesądzały o kształcie przestrzeni polskich miast. W niezbędnym zakresie odniesiono się również do innych aktów prawa, mających w latach 1946–1961 wpływ na wyznaczanie terenów pod lokalizację obiektów budowlanych. To drugi w cyklu artykułów, których celem jest przybliżenie czytelnikom przepisów dotyczących planowania przestrzennego w Polsce w latach 1928–2025. Ilustracją są plany Warszawy.

Słowa kluczowe: plany miejscowe, plany regionalne, plan krajowy

Wprowadzenie

Od zarania dziejów ludzie kształtowali otaczającą ich przestrzeń na podstawie obowiązujących w danej epoce aktów prawa. Celem niniejszego cyklu artykułów jest przybliżenie czytelnikom przepisów dotyczących planowania przestrzennego w Polsce w latach 1928–2025. Analiza materiałów źródłowych wskazuje na brak kompendium wiedzy na ten temat. Ze względu na obszerność materiału zakres opracowania ograniczono do odpowiedzi na poniższe pytania badawcze:

- jakie kluczowe akty prawa były i są podstawą do procedowania planów przesądzających o kształtowaniu przestrzeni polskich miast?
- jakie były i są rodzaje i nazwy tych planów, zakres ich stanowienia oraz procedury sporządzania i zatwierdzania?
- podstawą jakich czynności prawnych były i są powyższe plany (zastosowanie planów)?

Ilustracją są plany Warszawy. Nie jest przedmiotem artykułu ocena rozwiązań przestrzennych przyjętych w tych planach.

Informacje przekazywane w artykułach, prócz aspektu poznawczego, mają wymiar praktyczny. Przedstawiciele szeregu grup zawodowych, zwłaszcza urbaniści i prawnicy niejednokrotnie muszą sięgać do dokumentów sprzed kilkudziesięciu lat, aby

prawidłowo ustalić stan prawny terenu – jego właścicieli, przeznaczenie i zasady zagospodarowania oraz wartość.

W latach 1928–2025 można wyróżnić kilka przedziałów czasowych, rozpoczynających się i kończących z datą wydania lub zasadniczej zmiany kluczowego dla planowania przestrzennego aktu prawa. Tymi aktami prawa są:

- rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli (pisownia według oryginału);
- dekret z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju;
- ustawa z dnia 31 stycznia 1961 r. o planowaniu przestrzennym;
- ustawa z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym;
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym;
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

W niniejszym cyklu artykułów zostanie omówiony kolejno każdy z wyżej wymienionych aktów prawa. Przedziały czasowe, których dotyczą artykuły, odpowiadają okresom obowiązywania powyższych przepisów. Pierwszy w cyklu artykuł odnosił się do lat 1928–1946, kiedy obowiązywało w zasadniczej formie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o prawie budowlanem i zabudowaniu osiedli, dalej rozporządzenie z 1928 r. i krócej rozp.PR 1928 [Wieczorek, Gorzelak 2025]. Był to szczególny rodzaj aktu prawa – rozporządzenie z mocą ustawy, na podstawie którego wydawano też rozporządzenia, ale będące przepisami wykonawczymi. Rozporządzenie z 1928 r. było kilkakrotnie nowelizowane. Z punktu widzenia planowania przestrzennego najważniejsza zmiana polegała na rezygnacji ze sporządzania planów zabudowania. Dokonano tego w 1946 r. dekretem o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju, uchylając artykuły od 7. do 51. powyższego rozporządzenia.

Dekret z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju wszedł w życie 21 maja 1946 r., dalej dekret z 1946 r. i krócej D 1946. Obowiązywał do 13 sierpnia 1961 r. Uchylono go ustawą z dnia 31 stycznia 1961 r. o planowaniu przestrzennym. Niniejszy artykuł dotyczy okresu od 21 maja 1946 r. do 13 sierpnia 1961 r., kiedy powyższy dekret był podstawą sporządzania planu krajowego, planów regionalnych i planów miejscowych, choć w literaturze można spotkać stwierdzenie, że jego rola „była w gruncie rzeczy epizodyczna” [Piotrowska 2021, s. 40].

W latach 1946–1961 obowiązywały również inne akty prawa, na podstawie których wyznaczano tereny pod lokalizację obiektów budowlanych. Można je określić specustawami w dzisiejszym rozumieniu. W artykule odniesiono się do:

- ustawy z dnia 3 lipca 1947 r. o odbudowie m.st. Warszawy;
- ustawy z dnia 22 maja 1958 r. o terenach dla budownictwa domów jednorodzinnych w miastach i osiedlach.

Należy pamiętać, że obowiązywało nadal – w okrojonej formie – rozporządzenie z 1928 r., w tym definicja pojęcia osiedle, za które „uważa się:

- a) miasta i miasteczka;

- b) uzdrowiska, uznane za posiadające charakter użyteczności publicznej [...], w granicach okręgu ochrony sanitarnej;
- c) osady wiejskie i fabryczne, kolonie robotnicze i wogóle wszelkie skupienia w jednej grupie co najmniej 10 budynków mieszkalnych” [art. 6 rozp.PR 1928].

W obiegu prawnym funkcjonowało również wydane na podstawie rozporządzenia z 1928 r. rozporządzenie z dnia 13 października 1936 r. o sposobie opracowania planów zabudowania. Oba te rozporządzenia uchylono ustawą z dnia 31 stycznia 1961 r. Prawo budowlane.

Nie jest przedmiotem artykułu ocena rozwiązań prawnych przyjętych w dekrety 1946 r. i wymienionych powyżej ustawach. Dla zachowania precyzji wypowiedzi posłużono się licznymi cytacjami, zachowując pisownię z omawianej epoki.

Dekret z 1946 r. – uwagi ogólne i tło historyczne

Dekret z 1946 r. został wydany przez Radę Ministrów na podstawie ustawy z dnia 3 stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy i zatwierdzonej przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej. Krajową Radę Narodową (KRN) utworzyła w nocy z 31 grudnia 1943 r. na 1 stycznia 1944 r. Polska Partia Robotnicza. KRN – namiastka parlamentu niezwiązanego z rządem londyńskim – powołała Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN), tymczasową władzę wykonawczą na terenach wyzwolonych spod okupacji niemieckiej. W grudniu 1944 r. PKWN przekształcono w Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej. W jego miejsce 28 czerwca 1945 r. powstał Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej [Ajnenkiel (red.) 1991, s. 102–105].

Dekret z 1946 r. był kilkakrotnie nowelizowany. Nowelizacje nie likwidowały żadnego z trzech rodzajów planów zagospodarowania przestrzennego wymienionych powyżej, nie zmieniały ich zakresu stanowienia i zastosowań oraz numeracji artykułów i ustępów ich dotyczących. Zmiany odnosiły się przede wszystkim do organów i instytucji powołanych do prac nad planami: krajowym, regionalnymi i miejscowymi. Początkowo naczelną władzą był Minister Odbudowy, a sporządzanie planów powierzono:

- planu krajowego – Głównemu Urzędowi Planowania Przestrzennego [art. 10 pkt 1 D 1946];
- planów regionalnych – regionalnym dyrekcjom planowania przestrzennego [art. 12 pkt 1 D 1946];
- planów miejscowych – urzędowi planowania przestrzennego, którymi były zarządy miejskie w miastach wydzielonych oraz wydziały powiatowe na pozostałych terenach [art. 13 i art. 14 pkt 1 D 1946].

Urząd Ministra Odbudowy, Główny Urząd Planowania Przestrzennego i regionalne dyrekcje planowania przestrzennego zlikwidowano ustawą z dnia 27 kwietnia 1949 r. o utworzeniu urzędu Ministra Budownictwa, która obowiązywała do 31 grudnia 1950 r.

Kolejnej zmiany dokonano ustawą z dnia 30 grudnia 1950 r. o organizacji władz i instytucji w dziedzinie budownictwa. Zlikwidowano urząd Ministra Budownictwa i utworzono urząd Ministra Budownictwa Przemysłowego, urząd Ministra Budownictwa Miast i Osiedli oraz Komitet do Spraw Urbanistyki i Architektury, przy Prezesie Rady Ministrów.

Ustawą z dnia 3 lipca 1947 r. o odbudowie m.st. Warszawy uchylono „przepisy art. 1 i 13 działu III, rozdziału III, IV i V działu IV – i działu V”, dotyczące organów odpowiedzialnych za sporządzanie planów regionalnych i miejscowych dla obszaru m.st. Warszawy i Warszawskiego Zespołu Miejskiego (szczegóły poniżej). Dekretem z dnia 26 kwietnia 1949 r. o nabywaniu i przekazywaniu nieruchomości niezbędnych do realizacji narodowych planów gospodarczych uchylono art. 37 dotyczący wyłączeń. Ustawą z dnia 22 maja 1958 r. o terenach dla budownictwa domów jednorodzinnych w miastach i osiedlach uchylono artykuły 34, 35 i 39 ust. 2, dotyczące procedur – np. zawieszania rozpatrywania wniosków o pozwolenie na budowę.

Dekret z 1946 r. przez cały okres obowiązywania stanowił, że:

- „poczynania publiczne i prywatne w zakresie użycia terenu i rozmieszczenia ludności powinny być dostosowane do postanowień planów zagospodarowania przestrzennego” [art. 1 D 1946];
- plany zagospodarowania przestrzennego „sporządza się w dostosowaniu do wieloletnich planów gospodarczych i inwestycyjnych, ustalanych w trybie przewidzianym przez obowiązujące przepisy prawa” [art. 6 D 1946].

Plan krajowy ustalał przeznaczenie terenów, rozmieszczenie ludności i główne ośrodki miejskie, sieci komunikacji, energetyki i telekomunikacji oraz podział kraju na regiony [art. 3 ust. 1 D 1946].

Plany regionalne sporządzano na podstawie planu krajowego. Ustalały podział regionu na powiaty i gminy, przeznaczenie terenów, w tym położenie osiedli oraz obszary: rolnicze, leśne, górnicze, przemysłowe, urządzeń energetycznych i wodnych, szlaków komunikacyjnych, obrony państwa, ochrony środowiska i zabytków [art. 4 ust. 1 i ust. 2 D 1946]. Można przyjąć, że plany regionalne sporządzano dla terenów całych województw. W 1946 r. istniało ich 14, a od 1950 r. – 17, przy czym wolno było sporządzać takie plany dla części obszaru regionu [Sienkiewicz (red.) 2006, s. 348; art. 4 ust. 3 D 1946].

Plany miejscowe sporządzano dla osiedli lub ich części, na podstawie planów regionalnych oraz wytycznych do tych planów [art. 5 ust. 1 i ust. 3 D 1946]. Ustalenia planów miejscowych przesądzały o kształcie przestrzeni polskich miast. Dlatego tym planom poświęcono najwięcej miejsca w niniejszym artykule. Szczególnym rodzajem planu miejscowego był miejscowy plan zagospodarowania terenowego obszarów, objętych przebudową ustroju rolnego.

Plan miejscowy – zakres stanowienia, procedury, zastosowanie

Plan miejscowy ustalał (pisownia według oryginału):

- „1) projektowane granice osiedla lub osiedli;
- 2) przeznaczenie terenów na:
 - a) zespoły mieszkaniowe z podziałem na tereny mieszkaniowe z uwzględnieniem budownictwa społecznego, tereny przeznaczone pod budynki i urządzenia użyteczności publicznej, w szczególności na cele współżycia społecznego, kulturalno-oświatowe, kultu religijnego, wojskowe, tereny pod zakłady przemysłowe nieuciążliwe dla otoczenia i pod ośrodki biurowo-handlowe oraz inne;
 - b) place publiczne, parki, skwery, ogrody, place sportowe i inne podobne urządzenia;
 - c) gospodarkę rolną, leśną, hodowlaną;
 - d) cele górnicze i przemysłowe z oznaczeniem rodzaju górnictwa lub przemysłu oraz warunków technicznych, jakim istniejące i wznoszone na tych terenach zakłady powinny czynić zadość, aby zmniejszyć lub usunąć ich uciążliwość dla otoczenia;
 - e) drogi i inne linie komunikacyjne wraz z urządzeniami pomocniczymi;
- 3) linie rozgraniczające tereny zależnie od ich przeznaczenia;
- 4) sposób zabudowania terenów za pomocą oznaczenia:
 - a) linii zabudowania, jakich nie mogą przekroczyć wznoszone budynki bądź w jakich budynki należy wznosić;
 - b) ilości kondygnacji oraz dopuszczalnego odsetka zabudowanej powierzchni terenu lub dopuszczalnej intensywności zabudowania, wyrażonej stosunkiem sumy powierzchni wszystkich kondygnacji budynków do całkowitej powierzchni działki;
 - c) zarysów pionowych budynków, ich części oraz ogrodzeń;
 - d) zasad architektonicznego ukształtowania budynków, ich części oraz ogrodzeń;
 - e) rodzaju zabudowy (zwartej, grupowej, szeregowej, blokowej wolnostojącej lub mieszanej, ogniotrwałej lub nieogniotrwałej);
 - f) charakteru zabudowy dla poszczególnych zespołów budynków;
- 5) minimalną powierzchnię działek budowlanych, ogrodniczych, rolnych i innych, tworzonych przy parcelacji lub scalaniu na cele budowlane;
- 6) podłużne i poprzeczne profile ulic oraz innych dróg lądowych;
- 7) sieć wodociągową i kanalizacyjną;
- 8) okresy i sposoby realizacji planu miejscowego” [art. 5 ust. 2 D 1946].

Plany miejscowe sporządzano „dla poszczególnych osiedli istniejących lub projektowanych bądź dla części osiedli, bądź dla kilku osiedli łącznie” [art. 5 ust. 3 D 1946].

O przystąpieniu do sporządzenia planu miejscowego informowano w sposób przyjęty w danej miejscowości, w tym przez wywieszenie obwieszczenia w miejscu widocznym na okres co najmniej jednego tygodnia [art. 25 ust. 1 D 1946]. Ogłoszenie określało obszar, którego plan dotyczy, zakres prac, termin i miejsce jego wyłożenia oraz termin zgłaszania wniosków [art. 22 ust. 1 w związku z art. 25 ust. 3 D 1946].

Projekt planu miejscowego był:

- wykładany do publicznego wglądu, a osoby zainteresowane miały prawo się z nim zapoznać i wnieść zarzuty [art. 26 i art. 27 D 1946];
- rozpatrywany przez powołane do tego urzędy i instytucje [art. 28 D 1946];
- uchwalany przez właściwą radę narodową [art. 29 D 1946].

Plan miejscowy zaczynał obowiązywać po ogłoszeniu, które wydawano w taki sam sposób, jak ogłoszenie o przystąpieniu do jego sporządzenia [art. 30 D 1946].

Oryginały planów miejscowych przechowywano w powołanych do tego celu urządzeniach. Odbitki / kopie można było udostępniać osobom zainteresowanym, jeżeli nie stanowiły przeszkody „wyższe względy państwowe” [art. 33 D 1946].

Od dnia, w którym plan miejscowy zaczął obowiązywać:

- zabraniano się „zmiany przeznaczenia terenów, podejmowania inwestycji, budowy, odbudowy, przebudowy, powiększania i zmiany przeznaczenia budynków lub innych urządzeń” niezgodnie z tym planem [art. 38 D 1946];
- za naruszenie jego ustaleń groziła kara aresztu „do 1 roku i grzywny lub jednej z tych kar” [art. 41 D 1946].

Miejscowy plan zagospodarowania terenowego obszarów, objętych przebudową ustroju rolnego

Na podstawie dekretu z 1946 r. wydano rozporządzenie z dnia 16 lipca 1947 r. w sprawie miejscowych planów zagospodarowania terenowego obszarów, objętych przebudową ustroju rolnego (rozp. mpzpur 1947), które weszło w życie 8 sierpnia 1947 r. i obowiązywało do 13 sierpnia 1961 r. Rozporządzenie wprowadzało do systemu prawnego miejscowy plan zagospodarowania terenowego obszarów, objętych przebudową ustroju rolnego. Podstawą przebudowy ustroju rolnego był dekret z dnia 6 września 1944 r. Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o przeprowadzeniu reformy rolnej. Rozporządzenie nie odnosiło się do wymienionych w nim miast, w tym Warszawy [§ 20 rozp. mpzpur 1947].

Miejscowy plan zagospodarowania terenowego obszarów, objętych przebudową ustroju rolnego musiał być „sporządzony równocześnie z projektem przebudowy ustroju rolnego albo go poprzedzić” [§ 7 rozp. mpzpur 1947]. Taki plan:

- sporządzano na terenie, na którym nie obowiązywał plan miejscowy [§ 2 rozp. mpzpur 1947];
- sporządzała „powiatowa władza administracji ogólnej” na podstawie prawomocnego regionalnego planu zagospodarowania przestrzennego lub na podstawie wytycznych do takiego planu [§ 3 oraz § 5 ust. 1 i ust 2 rozp. mpzpur 1947];
- zatwierdzała „powiatowa władza administracji ogólnej [...] w porozumieniu z właściwym miejscowym urzędem planowania przestrzennego”, po rozpatrzeniu zgłoszonych przez zainteresowane osoby zarzutów [§ 3, § 15 i § 16 ust. 1 rozp. mpzpur 1947].

Orzeczenie o zatwierdzeniu planu ogłaszano w sposób przyjęty w danej miejscowości oraz doręczano zainteresowanym władzom [§ 17 ust. 1 rozp. mpzpur 1947].

Plan zagospodarowania terenu

Ustawa z dnia 22 maja 1958 r. o terenach dla budownictwa domów jednorodzinnych w miastach i osiedlach (utbdj 1958) weszła w życie 6 czerwca 1958 r. i obowiązywała do 31 sierpnia 1972 r. W badanym przedziale czasowym stanowiła, że „terenami budownictwa jednorodzinnego [...] są tereny, na których zgodnie z planową zabudową może być realizowane budownictwo domów jednorodzinnych i małych domów mieszkalnych ze środków własnych ludności” [art. 1 utbdj 1958]. Takie tereny powinny mieć ulice oraz być wyposażone co najmniej w sieci elektryczną i wodociągową, albo odpowiednią ilość studni [art. 3 ust.1 utbdj 1958].

Tereny budownictwa jednorodzinnego wyznaczały „prezydium rad narodowych właściwe do opracowania planów zagospodarowania przestrzennego w drodze uchwał powziętych w oparciu o te plany, a w braku takich planów – w oparciu o wytyczne do tych planów” [art. 2 ust. 1 utbdj 1958]. Uchwały podawano do publicznej wiadomości przez ogłoszenie w dzienniku urzędowym wojewódzkiej rady narodowej oraz na tablicy ogłoszeń prezydium właściwej miejscowo rady narodowej [art. 7 ust. 1 utbdj 1958].

Po wyznaczeniu terenów budownictwa jednorodzinnego właściwy organ prezydium powiatowej rady narodowej zlecał dla tych terenów opracowanie specjalnego planu o nazwie plan zagospodarowania terenu, który ustalał:

- „1) podział terenów budownictwa jednorodzinnego na bloki budowlane lub inne zespoły przestrzenne, przeznaczone pod zabudowę domami jednorodzinnymi;
- 2) obszar i położenie gruntów na potrzeby użyteczności publicznej;
- 3) sieć komunikacyjną oraz zasady technicznego i sanitarnego uzbrojenia terenu;
- 4) zasady podziału gruntów na działki budowlane;
- 5) rodzaj zabudowy (wolnostojąca, bliźniacza, szeregowa, małe domy mieszkalne);
- 6) terminy, w których powinny być zabudowane działki położone w poszczególnych blokach lub innych zespołach przestrzennych” [art. 6 ust. 1 utbdj 1958].

Projekt planu zagospodarowania terenu:

- wykładano na 14 dni, a osoby zainteresowane miały prawo zgłaszania zastrzeżeń i wniosków, które rozpatrywał właściwy organ prezydium powiatowej rady narodowej [art. 6 ust. 4 i ust. 5 utbdj 1958];
- zatwierdzało prezydium powiatowej rady narodowej w drodze uchwały, którą podawano „do publicznej wiadomości w drodze ogłoszenia w dzienniku urzędowym wojewódzkiej rady narodowej i na tablicy ogłoszeń prezydium właściwej miejscowo rady narodowej” [art. 6 ust. 6 i art. 7 ust. 1 utbdj 1958].

„Z chwilą ogłoszenia o wyznaczeniu terenów budownictwa jednorodzinnego podział i zabudowa tych terenów mogą być dokonywane jedynie przy zachowaniu przepisów niniejszej ustawy” [art. 7 ust. 2 utbdj 1958].

Sumując, plan zagospodarowania terenu dotyczył wyłącznie terenów budownictwa jednorodzinnego. Jego zakres stanowienia był skromniejszy niż zakres stanowienia planów miejscowych. Wydaje się, że plany zagospodarowania terenu łatwiej było sporządzić i stąd pomysł na wprowadzenie ich do obiegu prawnego. Podkreślenia wymaga,

że taki plan mógł być „za zgodą właściwego organu administracji prezydium powiatowej rady narodowej – sporządzony na zlecenie zainteresowanych właścicieli gruntów na ich koszt” [art. 6 ust. 2 utbdj 1958].

Plany miejscowe m.st. Warszawy

Ustawa z dnia 3 lipca 1947 r. o odbudowie m.st. Warszawy (uod.Wwy 1947) weszła w życie 8 sierpnia 1947 r. Nie wprowadzała do obiegu prawnego nowych planów zagospodarowania przestrzennego poza tymi, które określał dekret z 1946 r. Zmieniała natomiast organy odpowiedzialne za sporządzanie i uchwalanie planów regionalnych i miejscowych na obszarze m.st. Warszawy i Warszawskiego Zespołu Miejskiego. Warszawski Zespół Miejski, w skrócie WZM, funkcjonował w systemie planowania przestrzennego od 1945 r. W sensie prawnym jego granice wyznaczono dopiero rozporządzeniem z dnia 21 października 1947 r. o określeniu granic Warszawskiego Zespołu Miejskiego. Obszar WZM to teren ówczesnego powiatu warszawskiego.

Ustawą o odbudowie m.st. Warszawy:

- utworzono Naczelną Radę Odbudowy m.st. Warszawy, której przewodniczącym był Prezes Rady Ministrów [art. 1 i art. 5 ust. 1 uod.Wwy 1947];
- sporządzanie regionalnych i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego Warszawy (w ówczesnych granicach administracyjnych) i WZM powierzono Biuru Odbudowy Stolicy [art. 6 uod.Wwy 1947].

Naczelna Rada Odbudowy m.st. Warszawy, na terenie, który jej podlegał, miała szerokie kompetencje. Ustalała zasady i programy odbudowy oraz koordynowała związane z tym prace różnych urzędów, a w szczególności:

- uchwalała plany zagospodarowania przestrzennego (regionalne i miejscowe);
- opiniowała projekty planów inwestycyjnych;
- ustalała wytyczne dotyczące „użytkowania funduszy społecznych, przeznaczonych na cele odbudowy” [art. 2 ust. i art. 3 uod.Wwy 1947].

Biuro Odbudowy Stolicy, znane jako BOS, powołano *de facto* w lutym 1945 r. [Gieysztor, Durko (red.) 1980, s. 526]. *De jure* utworzono je dekretem z dnia 24 maja 1945 r. o odbudowie m.st. Warszawy. Ustawą o odbudowie m.st. Warszawy uchylono ten dekret, ale utrzymano istnienie BOS. Statut BOS ustalał Minister Odbudowy [art. 8 i art. 14 uod.Wwy 1947].

Sporządzone przez BOS i uchwalone przez Naczelną Radę Odbudowy m.st. Warszawy plany regionalne i miejscowe obowiązywały z dniem ogłoszenia w Monitorze Polskim [art. 9 uod.Wwy 1947]. Obwieszczenia wydawano na podstawie rozporządzenia z dnia 11 grudnia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego dla obszaru m.st. Warszawy i Warszawskiego Zespołu Miejskiego oraz zawieszenia rozpatrywania wniosków o zmianę przeznaczenia terenów i dokonywania inwestycji na tym obszarze.

W latach 1948–1951 w *Monitorze Polskim* opublikowano obwieszczenia Przewodniczącego Naczelnej Rady Odbudowy m.st. Warszawy o uchwaleniu 81 planów miejscowych, w tym: w 1948 r. – 30, w 1949 r. – 43, w 1950 r. – 6 i w 1951 r. – 2. Ostatnie jest datowane na dzień 10 lipca 1951 r. [Legalis]. Należy pamiętać, że w tym czasie obwieszczenie informowało jedynie o uchwaleniu planu miejscowego. W *Monitorze Polskim* nie publikowano ani tekstów, ani rysunków. Przykłady takich planów przedstawiają załączniki 1, 2 i 3. W 1949 r. obwieszczenia podpisywał architekt Marian Spychalski (zał. 1, 2), który karierę zawodową rozpoczął w okresie międzywojennym. Prezydent Warszawy Stefan Starzyński utworzył w 1936 r. sobie podległy, pierwszy w Polsce, samodzielny Wydział Planowania, którego szefem został Stanisław Różański, a kierownikiem Pracowni Planu Ogólnego, nie kryjący swoich komunistycznych przekonań, Marian Spychalski. W 1937 r. pod jego kierownictwem opracowano dla Warszawy projekt ogólnego planu zabudowania, nagrodzony na Wystawie Światowej w Paryżu [Piątek 2024, s. 199–200]. W grudniu 1949 r. Spychalski został odwołany ze stanowiska Przewodniczącego Komitetu Wykonawczego Naczelnej Rady Odbudowy m.st. Warszawy [M.P. z 1950 r. Nr 2, poz. 12]. W 1950 r. obwieszczenia o uchwaleniu planów miejscowych sygnował Prezes Rady Ministrów Józef Cyrankiewicz (zał. 3). Cyrankiewicz nie miał przygotowania zawodowego do sporządzania i oceniania planów miejscowych. W 1931 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego [Lipiński 2016, s. 16]. Do wybuchu wojny ich nie ukończył. W badanym przedziale czasowym z planowaniem przestrzennym związani byli nie tylko Spychalski i Cyrankiewicz (ten ‘przez przypadek’ z racji bycia premierem). Można wymienić szereg osób pracujących w BOS, których działalność warta jest omówienia w odrębnych artykułach (np. Zachwatowicz, Stępiński).

W latach 1950–1951 weszło w życie kilka aktów prawa, które wprawdzie nie zmieniały zakresu stanowienia planów miejscowych, ale rzutowały na zasady ich sporządzania.

W dniu 4 lutego 1950 r. uchwalono ustawę o dokonywaniu zmian podziału administracyjnego Państwa. Ustawa ta była podstawą do wydania rozporządzenia z dnia 3 maja 1952 r. w sprawie zniesienia powiatu warszawskiego, utworzenia powiatów piaseczyńskiego, pruszkowskiego, nowodworskiego i miejsko-uzdrowskiego Otwock oraz zmian granic, siedziby i nazwy powiatu radzyńskiego w województwie warszawskim. Rozporządzenie weszło w życie 1 lipca 1952 r. i obowiązywało do 31 maja 1975 r. Jak sama nazwa wskazuje zlikwidowano nim powiat warszawski. WZM utracił granice określone przepisami prawa, przy czym nadal dla jego terenów uchwalano plany miejscowe. Ilustracją jest załącznik 3.

Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej (utojwp 1950) weszła w życie 13 kwietnia 1950 r. i obowiązywała do 28 stycznia 1958 r. Ustawa stanowiła, że rady narodowe:

- „są terenowymi organami jednolitej władzy państwowej w gminach, miastach i dzielnicach większych miast, w powiatach i województwach” [art. 1 utojwp 1950];
- „działają na podstawie uprawnień ustawowych oraz zgodnie z wytycznymi i instrukcjami Rady Państwa, Rady Ministrów oraz właściwych ministrów” [art. 5 utojwp 1950];

- mają organy wykonawcze i zarządzające, którymi są ich prezydium [art. 12 ust. 1 utojwp 1950].

Na podstawie tej ustawy wydano rozporządzenie z dnia 6 września 1950 r. w sprawie zniesienia Biura Odbudowy Stolicy, które weszło w życie 26 września 1950 r. Zakres działania BOS przejęła „Rada Narodowa w m.st. Warszawie oraz jej organa”.

W dniu 1 stycznia 1951 r. weszła w życie ustawa z dnia 30 grudnia 1950 r. o organizacji władz i instytucji w dziedzinie budownictwa. W tym miejscu należy powiedzieć, że nie wiadomo do kiedy obowiązywała ustawa o odbudowie m.st. Warszawy. Według Systemu Informacji Prawnej Legalis była wykazywana do 1974 r. jako obowiązująca w Skorowidzach przepisów prawnych ogłoszonych w Dzienniku Ustaw i Monitorze Polskim, wydawanych corocznie przez Urząd Rady Ministrów, ale formalnie nigdy nie została uchylona. Umowną datę utraty jej mocy przyjęto na koniec 1964 r., to znaczy na faktyczne zakończenie działalności Naczelnej Rady Odbudowy m.st. Warszawy [mail Legalis z dnia 29.07.2025]. Można również znaleźć informację, że przestała obowiązywać 1 stycznia 1951 r., po wejściu w życie ustawy o organizacji władz i instytucji w dziedzinie budownictwa [<https://isap.sejm.gov.pl>].

Przyjmując, że ustawa o odbudowie m.st. Warszawy formalnie nigdy nie została uchylona, wydaje się, iż po 1951 r. była ‘przepisem martwym’. Plany miejscowe przestały być uchwalane przez Naczelną Radę Odbudowy m.st. Warszawy. Uchwała je Rada Narodowa m.st. Warszawy. Uchwały przestano publikować w Monitorze Polskim, a zaczęto publikować w Dzienniku Urzędowym Rady Narodowej m.st. Warszawy.

Konkluzje

Jak napisano we wprowadzeniu, informacje zawarte w niniejszym cyklu artykułów mają zastosowanie praktyczne. Wymienione w nim akty prawa, mimo że przestały obowiązywać, rzutują nadal, np. na roszczenia związane ze zmianami planów miejscowych. ‘Historyczne przepisy’, błędnie interpretowane, potrafią skutkować zasądzeniem nienależnych milionowych odszkodowań dla właścicieli nieruchomości, wypłacanych np. przez m.st. Warszawa, a *de facto* pochodzących z kieszeni podatników, czyli nas wszystkich.

Materiały źródłowe

Literatura

- Ajnenkiel A. (red.), 1991, *Prezydenci Polski*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Gieysztor A., Durko J. (red.), 1980, *Warszawa jej dzieje i kultura*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.
- Lipiński P., 2016, *Cyrankiewicz. Wieczny premier*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec.
- Piątek G., 2024, *Starzyński Prezydent z pomnika*, W.A.B., grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa.
- Piotrowska L., 2021, *Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne. Ewolucja systemu*, Wydawnictwo Novae Res, Gdynia.

Sienkiewicz W. (red.), 2006, *Ilustrowany atlas historii Polski*, Demart Sp. z o.o., Warszawa.

Wieczorek A., Gorzelak M., 2025, *100 lat planowania przestrzennego w Polsce na przykładzie Warszawy. Lata 1928–1946*, MAZOWSZE Studia Regionalne, 53, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa, s. 57–76, <https://www.doi.org/10.21858/msr.53.03>

Dekrety, ustawy, rozporządzenia

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 16 lutego 1928 r. o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli (Dz.U. Nr 23, poz. 202), w skrócie rozp. PR 1928 i przepis wykonawczy:

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 października 1936 r. o sposobie opracowania planów zabudowania (Dz.U. Nr 85, poz. 594).

Dekret z dnia 6 września 1944 r. Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. Nr 4, poz. 17).

Ustawa z dnia 3 stycznia 1945 r. Krajowej Rady Narodowej o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz.U. Nr 1, poz. 1).

Dekret z dnia 24 maja 1945 r. o odbudowie m.st. Warszawy (Dz.U. Nr 21, poz. 124).

Dekret z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju (Dz.U. Nr 16, poz. 109), w skrócie D 1946 i przepis wykonawczy:

- rozporządzenie Ministrów Rolnictwa i Reformy Rolnej oraz Odbudowy z dnia 16 lipca 1947 r. w sprawie miejscowych planów zagospodarowania terenowego obszarów, objętych przebudową ustroju rolnego (Dz.U. Nr 52, poz. 284), w skrócie rozp. mpzpur 1947.

Ustawa z dnia 3 lipca 1947 r. o odbudowie m.st. Warszawy (Dz.U. Nr 52, poz. 268), w skrócie uod.Wwy 1947 i przepisy wykonawcze:

- rozporządzenie Ministra Odbudowy wydane w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej z dnia 21 października 1947 r. o określeniu granic Warszawskiego Zespołu Miejskiego (Dz.U. Nr 68, poz. 424);
- rozporządzenie Ministra Odbudowy z dnia 11 grudnia 1947 r. w sprawie trybu postępowania przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego dla obszaru m.st. Warszawy i Warszawskiego Zespołu Miejskiego oraz zawieszenia rozpatrywania wniosków o zmianę przeznaczenia terenów i dokonywania inwestycji na tym obszarze (Dz.U. Nr 74, poz. 479).

Dekret z dnia 26 kwietnia 1949 r. o nabywaniu i przekazywaniu nieruchomości niezbędnych dla realizacji narodowych planów gospodarczych (Dz.U. Nr 27, poz. 197).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1949 r. o utworzeniu urzędu Ministra Budownictwa (Dz.U. Nr 30, poz. 216).

Ustawa z dnia 4 lutego 1950 r. o dokonywaniu zmian podziału administracyjnego Państwa (Dz.U. Nr 6, poz. 48) i przepis wykonawczy:

- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 maja 1952 r. w sprawie zniesienia powiatu warszawskiego, utworzenia powiatów piaseczyńskiego, pruszkowskiego, nowodworskiego i miejsko-uzdrowiskowego Otwock oraz zmian granic, siedziby i nazwy powiatu radzyńskiego w województwie warszawskim (Dz.U. Nr 27, poz. 185).

Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej (Dz.U. Nr 14, poz. 130), w skrócie utojwp 1950 i przepis wykonawczy:

- rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 1950 r. w sprawie zniesienia Biura Odbudowy Stolicy (Dz.U. Nr 42, poz. 375).

Ustawy z dnia 30 grudnia 1950 r. o organizacji władz i instytucji w dziedzinie budownictwa (Dz.U. Nr 58, poz. 523).

Ustawa z dnia 22 maja 1958 r. o terenach dla budownictwa domów jednorodzinnych w miastach i osiedlach (Dz.U. Nr 31, poz. 138), w skrócie utbdj 1958.

Ustawa z dnia 31 stycznia 1961 r. Prawo budowlane (Dz.U. Nr 7, poz. 46).

Ustawa z dnia 31 stycznia 1961 r. o planowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 7, poz. 47).

Ustawa z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 35, poz. 185).

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (brzmienie pierwotne Dz.U. z 1994 r. Nr 89, poz. 415).

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (brzmienie pierwotne Dz.U. Nr 80, poz. 717).

Obwieszczenia

M.P. z 1949 r. Nr 57, poz. 759.

M.P. z 1949 r. Nr 67, poz. 875.

M.P. z 1950 r. Nr 2, poz. 12.

M.P. z 1950 r. Nr 102, poz. 1283.

Inne

Archiwum Państwowe w Warszawie, w skrócie APW.

Strony internetowe

<https://isap.sejm.gov.pl/>

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19470520268>

<https://www.beck.pl/> – Wydawnictwo C.H. Beck Sp. z o.o. ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa, w tym:

- System Informacji Prawnej Legalis, w skrócie Legalis,
<https://www.beck.pl/system-informacji-prawnej-legalis/>
- mail Legalis z dnia 29. 07.2025.

Załącznik 1

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów przy ul. Oboźnej – Sewerynow – Kopernika

759.
OBWIESZCZENIE
PRZEWODNICZĄCEGO NACZELNEJ RADY ODBUDOWY
M. ST. WARSZAWY

z dnia 13 sierpnia 1949 r.
o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów przy ul. ul. Oboźnej—Sewerynow—Kopernika.

Na podstawie § 16 rozporządzenia Ministra Odbudowy z dn. 11 grudnia 1947 r. (Dz. U. R. P. Nr 74, poz. 479) podaje się do wiadomości, że miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru ograniczonego osiami ulic: Oboźnej, Sewerynowa, Kopernika i wschodnią linią zabudowania Krakowskiego Przedmieścia, ustalający: 1) przeznaczenie terenów, 2) linie rozgraniczające tereny zależnie od ich przeznaczenia, 3) okresy i sposoby realizacji,

został uchwalony przez Naczelną Radę Odbudowy m. st. Warszawy.

PRZEWODNICZĄCY NACZELNEJ RADY
ODBUDOWY M. ST. WARSZAWY

w/z Min. Marian Spychalski, inż. architekt

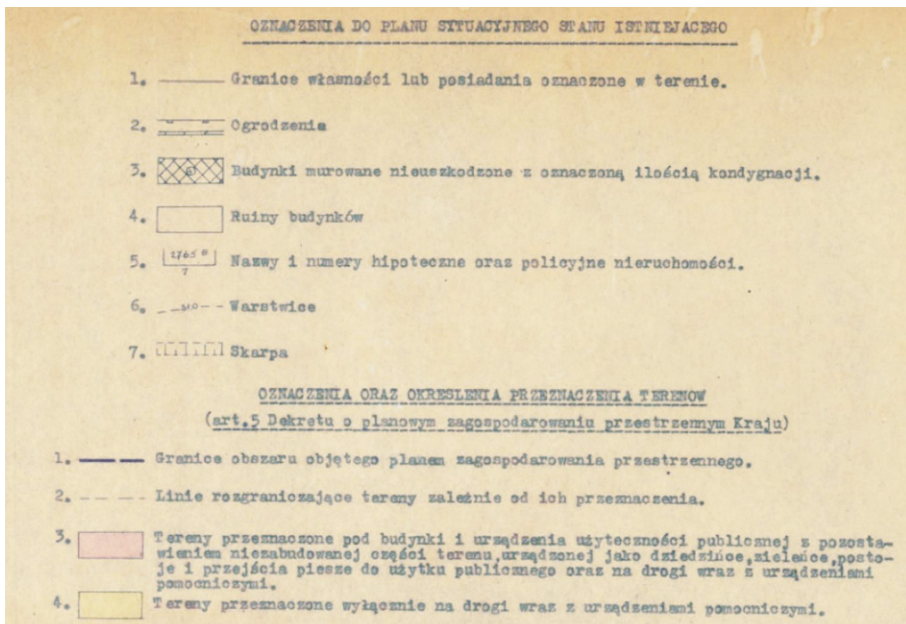
Zał. 1. Obwieszczenie

Źródło: M.P. z 1949 r. Nr 57, poz. 759

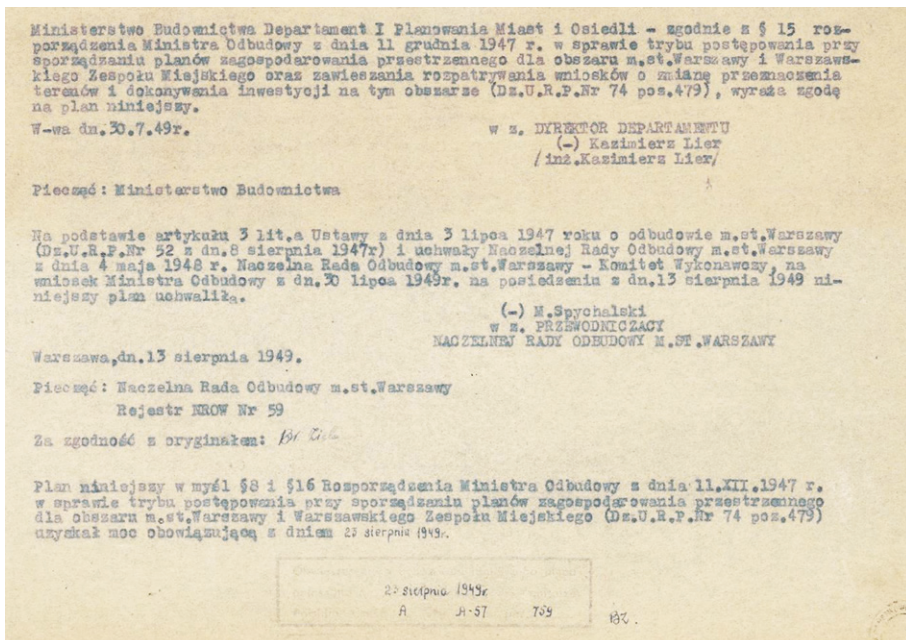
Zał. 1. Rysunek planu

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8424

Załącznik 1. Legenda

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8424

Załącznik 1. Adnotacja potwierdzająca uzyskanie mocy obowiązującej przez plan

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8424

Załącznik 2

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów przy pl. Napoleona – strona zachodnia

875.

OBWIESZCZENIE
Przewodniczącego Naczelnej Rady Odbudowy
m. st. Warszawy

z dnia 17 września 1949 r.

o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów:

- 1) przy pl. Napoleona — strona zachodnia,
- 2) przy ul. ul. Kolejowej i Karolkowej,
- 3) przy ul. Nobla,
- 4) przy ul. ul. Jakubowskiej i Łotewskiej.

Na podstawie § 16 rozporządzenia M. n. s. r. a Odbudowy z dn. 11 grudnia 1947 r. (Dz. U. R. P. Nr 74, poz. 479) podaje się do wiadomości, że miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego:

- 1) obejmujący tereny następujących nieruchomości oraz części ulic: przy ul. Boduena: Nr 1 (róg Szpitalnej Nr 9) Nr hip. 6149, Nr 3 Nr hip. 6147, Nr 6 (róg Pl. Napoleona Nr 1) Nr hip. 6359; przy ul. Sienkiewicza: Nr 1 (róg Pl. Napoleona Nr 1) Nr hip. 6360, Nr 2 (róg Pl. Napoleona Nr 3) Nr hip. 6363; przy ul. Moniuszki: Nr 1 (róg Pl. Napoleona Nr 5) Nr hip. 6364 Nr 2 Nr hip. 6366, Nr 4 Nr hip. 6365; przy Pl. Napoleona: Nr 7 Nr hip. 6683; przy ul. Świętokrzyskiej: Nr 25 Nr hip. 6952; przy ul. Jasnej: Nr 4 (róg Boduena Nr 5) Nr h. p. 6145, Nr 10 Nr h. p. 6861, Nr 12 Nr hip. 6362, Nr 14 Nr h. p. 6440, Nr 16 Nr hip. 1334 B; część terenu ul. Boduena zawarta pomiędzy zachodnią linią zabudowania Pl. Napoleona i przedłużeniem zachodniej granicy nieruchomości Nr hip. 6359; część terenu ul. Sienkiewicza zawarta pomiędzy zachodnią linią zabudowania Pl. Napoleona i przedłużeniem zachodniej granicy nieruchomości Nr hip. 6360;
- 2) obszaru ograniczonego osiami ulic: Kolejowej, Karolkowej, oraz południowymi granicami nieruchomości Nr Nr hip. 385/3071-F i 6508 (fabr. „Parowóz”);
- 3) obszaru ograniczonego osi: ul. Nobla północnymi granicami nieruchomości Nr Nr hip. 1983, 1732, osi ul. Saskiej, północną granicą terenów kościoła po istniejącym ogrodzeniu i jej przedłużeniem do osi ul. Nobla;
- 4) obszaru ograniczonego osiami ulic: Jakubowskiej, Łotewskiej, północnymi granicami nieruchomości Nr Nr hip. 3363, 3362, wschodnią i północną granicą nieruchomości Nr hip. 3361 i jej przedłużeniem do przecięcia się z osi ul. Miedzeszyńskiej osi ul. Miedzeszyńskiej.

ustalający: 1) przeznaczenie terenów, 2) linie rozgraniczające tereny w zależności od ich przeznaczenia oraz 3) okresy i sposoby realizacji planu, został uchwalony przez Naczelną Radę Odbudowy m. st. Warszawy

PRZEWODNICZĄCY NACZELNEJ RADY
ODBUDOWY M. ST. WARSZAWY

w/z Marian Sychalski

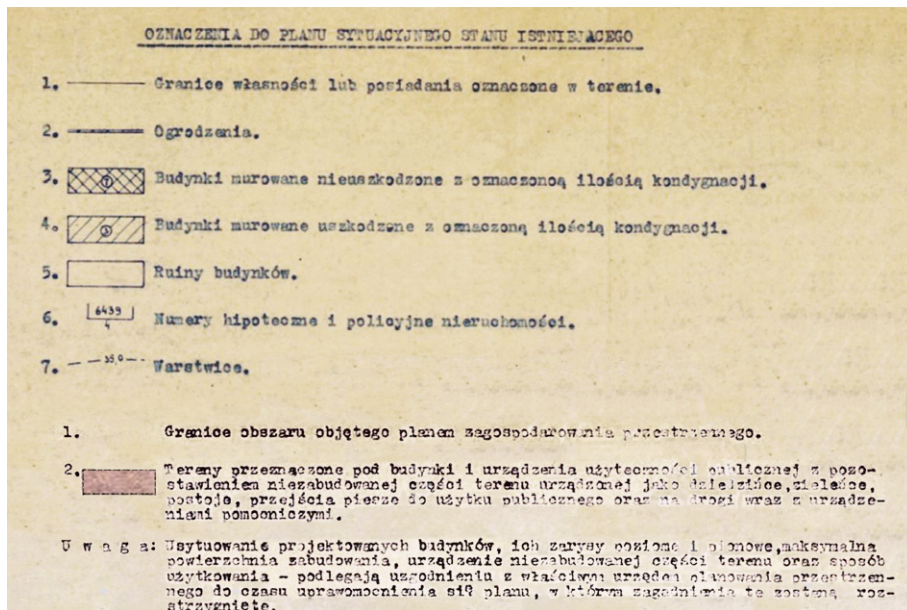
Zał. 2. Obwieszczenie – fragment dotyczący planu

Źródło: M.P. z 1949 r. Nr 67, poz. 875

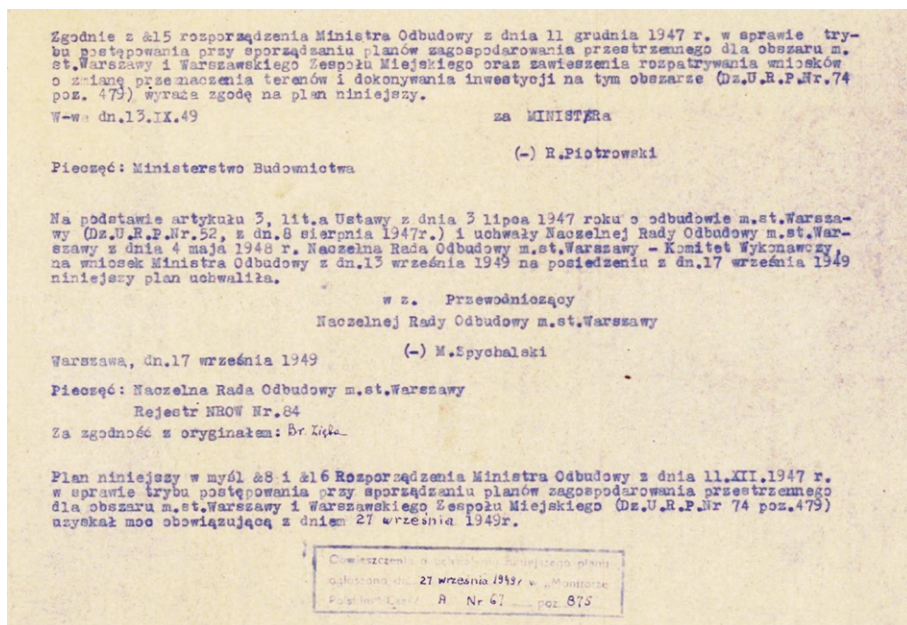
Zał. 2. Rysunek planu

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8401

Załącznik 2. Legenda

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8401

Załącznik 2. Adnotacja potwierdzająca uzyskanie mocy obowiązującej przez plan

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8401

Załącznik 3

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów Warszawskiego Zespołu Miejskiego, przeznaczonych pod gospodarkę leśną

1283.

**OBWIESZCZENIE
PRZEWODNICZĄCEGO NACZELNEJ RADY ODBUDOWY
M. ST. WARSZAWY**

z dnia 16 września 1950 r.

o uchwaleniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenów Warszawskiego Zespołu Miejskiego, przeznaczonych pod gospodarkę leśną.

Na podstawie § 16 rozporządzenia Ministra Odbudowy z dnia 11 grudnia 1947 r. (Dz. U. R. P. Nr 74, poz. 479) podaje się do wiadomości, że przez Naczelną Radę Odbudowy m. st. Warszawy zostały uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obszaru:

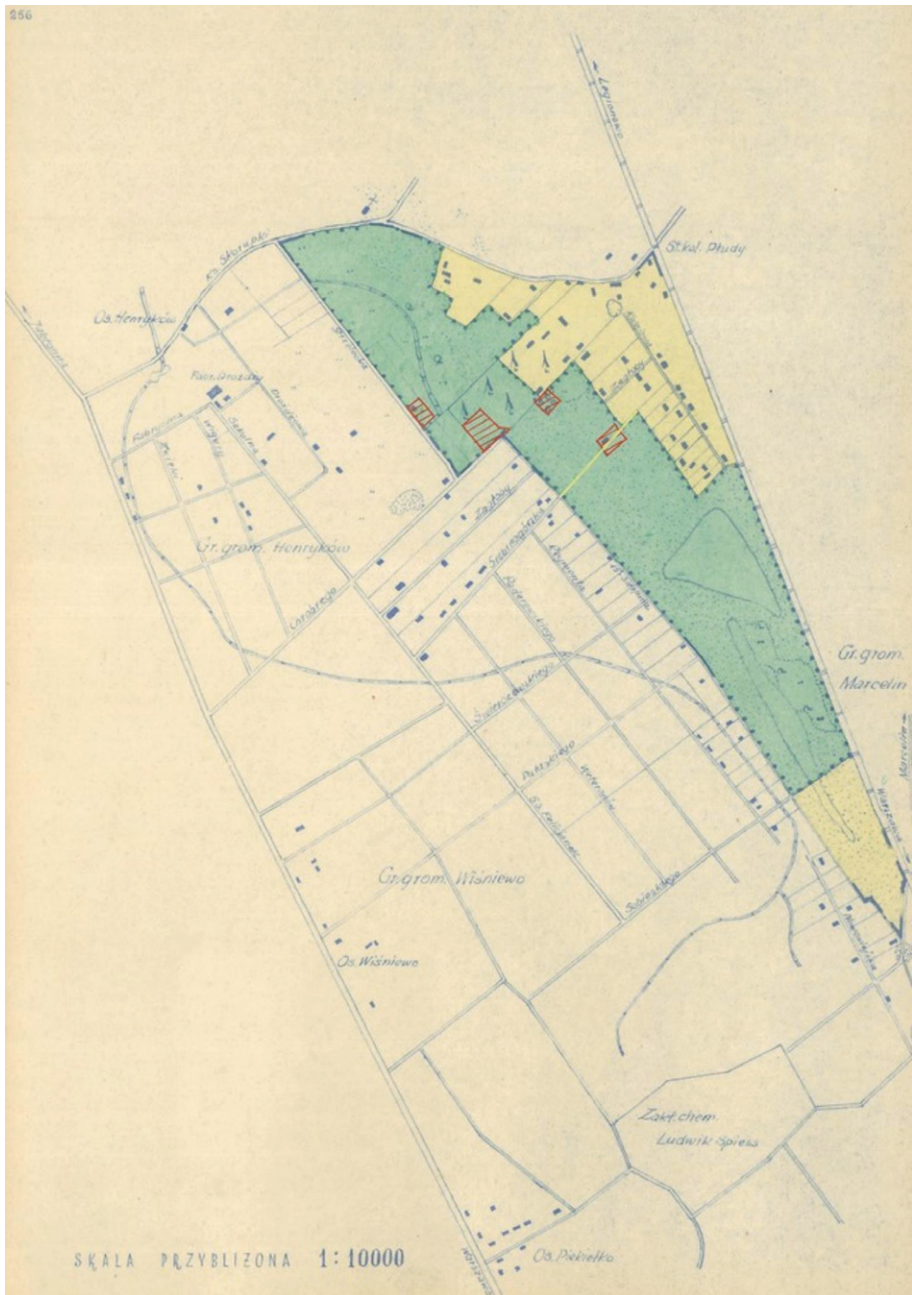
69) stanowiącego część gruntów gromad: Wiśniewo, Płudy i Henryków, gm. Jabłonna, ograniczonego: zachodnią granicą terenów P.K.P. Legionowo-Warszawa, drogą Marcelin-Piekiełko, ul. 15 Sierpnia i ul. Chrobrego w os. Wiśniewo, ul. Strzelecką i ul. Ks. Skorupki w os. Henryków;

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego ustalają: 1) przeznaczenie terenu pod gospodarkę leśną, 2) linie rozgraniczające tereny pod gospodarkę leśną oraz 3) sposoby i okresy realizacji planów.

**PRZEWODNICZĄCY NACZELNEJ RADY ODBUDOWY
M. ST. WARSZAWY** **Józef Cyrankiewicz**
Prezes Rady Ministrów

Zał. 3. Obwieszczenie – fragment dotyczący planu

Źródło: M.P. z 1950 r. Nr 102, poz. 1283

Zał. 3. Rysunek planu

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8475

OZNACZENIA DO PLANU SYTUACYJNEGO STANU ISTNIEJĄCEGO

1. Kolej dwutorowa	11. Piaski
2. Kolej wąskotorowa	12. Budynki i podwórza
3. Droga	13. Sady
4. Rów	14. Cmentarz chrześcijański
5. Pola	15. Cmentarz niechrześcijański
6. Łąka	16. Granica powiatu
7. Pastwisko	17. Granica gminy
8. Las	18. Granica gromady
9. Zarośla	19. Granica własności lub posiadania
10. Teren podmokły i bagno	

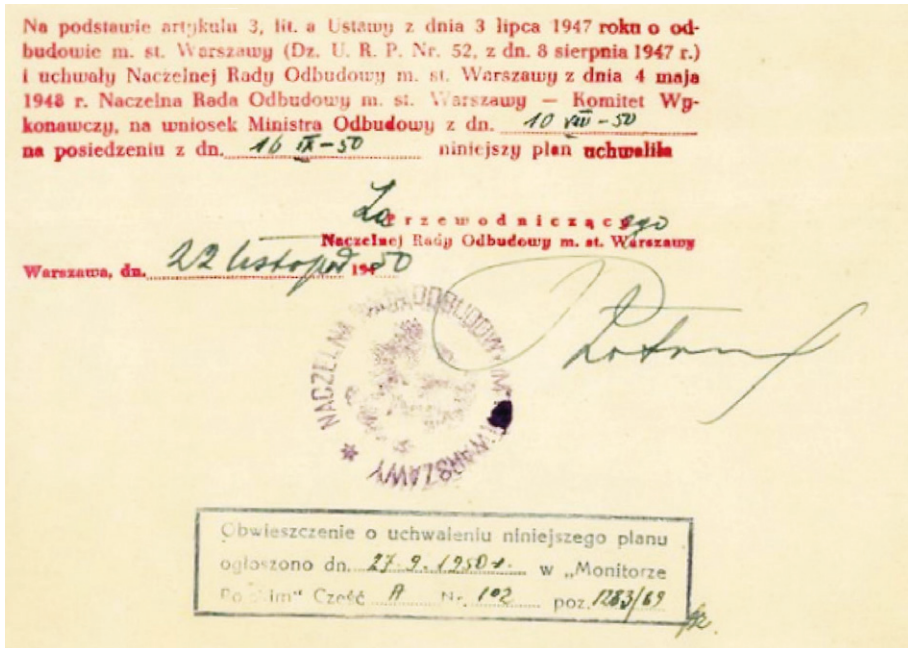
1. Granice obszarów objętych miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.
2. Linie rozgraniczające tereny zależnie od ich przeznaczenia.
3. Tereny przeznaczone pod gospodarkę leśną.
4. Tereny wyłączone z planu.

1. Realizacja planu rozpocznie się od dnia, w którym plan zagospodarowania uzyska moc obowiązującą, z wyjątkiem terenów oznaczonych w sposób przewidziany w p.2.

2. Tereny na których realizacja rozpocznie się od dn.1.stycznia 1980.r.

Zał. 3. Legenda

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8475

Załącznik 3. Adnotacja potwierdzająca uzyskanie mocy obowiązującej przez plan
Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie 72/25/0/-/8475

100 years of spatial planning in Poland by way of example of Warsaw The years 1946–1961

ABSTRACT

The article relates to the national plan, regional plans and local plans produced under the Decree on Planned Land Use of the Country of 2 April 1946. The most attention was paid to local plans, as they determined the shape of Polish cities. Where necessary, reference was also made to other legislation that had an impact on the designation of land for locating construction objects in the years 1946–1961. It is the second in a series of articles whose aim is to familiarise readers with the Polish spatial planning regulations in the years 1928–2025. The plans of Warsaw are illustrated.

Key words: local plans, regional plans, national plan

Anna Wieczorek, dr / PhD
urbanista, architekt / urban planner, architect
e-mail: ajwieczorek@wp.pl

Magnolia Gorzelak, studentka / student
Akademia Techniczno-Artystyczna Nauk Stosowanych w Warszawie / University of Technology and Arts in Applied Sciences in Warsaw
e-mail: t.magnoliag@gmail.com

cytacja:
Wieczorek A., Gorzelak M., 2026, *100 lat planowania przestrzennego w Polsce na przykładzie Warszawy. Lata 1946–1961*, MAZOWSZE Studia Regionalne, 56, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa, s. 53–75,
<https://www.doi.org/10.21858/msr.56.03>